Az egész nem igaz, álom,
fekszem és kitalálom….
Váci Mihály

KŐBE, BRONZBA ZÁRVA

MARTINÁKNÉ KISKÖNYVTÁRA
Sárospatak, 2023.

Testvéreimnek ajánlom:

köszönöm, hogy

voltatok, vagytok, lesztek...

De először papírba zárultam….

mert az első szerelem a könyv, az olvasás lett. Kiskölyökként elbűvölten hallgattam Nővérkém hadarását: a történetekkel egy teljesen új világot tárt elém. Aztán magam is megtanultam olvasni, megkaptam az első könyveket, vásároltam is, mert az olvasás egy másik szenvedélybe, a könyvgyűjtésbe torkollt. Eleinte a mennyiség bűvölt el, aztán rájöttem: nem az elolvasott vagy birtokolt könyvek száma a lényeg, hanem az, hogy életformává váljon az olvasás. Nálam ez történt. Gyermekeimnek megkönnyítettem a könyvekhez vezető utat, mert hittem abban, ezzel a legfontosabb segítséget adom a kezükbe. A híres illusztrátor, Reisz Károly nagyon kedves és kifejező plakátja - *Olvassatok minden nap* – ott volt a szobájukban, s mindent elkövettünk, hogy azok a könyvek, amelyek fontosak, eljussanak hozzájuk. Mindketten olvasókká váltak, még családi kirándulásaink egy-egy pontján is „átmentünk olvasótáborba", hogy egyetlen nap se múlhasson el a könyv élménye nélkül. Így aztán nem csodálkoztam, amikor Szabolcs unokám Patakon nyaralt 3-4 évesen, az Olvasó lány szobrát mindig megölelte, mert anyukáját látta benne….Igaza van Lao-ce -nek: *Ha valakit mélyen szeretsz, az bátorságot ad. És az, hogy valaki mélyen szeret, erőt ad.*

Mázlista vagyok, hogy a Gutenberg-galaxisba születtem! Nagy Károly ugyan már a VIII. században elrendelte, hogy minden gyerek, a lányok is tanuljanak meg olvasni, de a középkorban csak a kolostorokban lehettek szellemileg emelkedettek a nők. Néhány kivételes tehetség onnan is utat tört magának, de az olvasás Európában a férfiak kiváltsága maradt a XVIII. századig, feledve azt a tényt, hogy az ókori Rómában az olvasni tudó feleség megemelte a férj státusát. Az angolok – pejoratív tartalmat adva az egyik női ruhadarabnak - tudálékos *kékharisnyák*nak bélyegezték a szerelmes regényektől *agymosott némber*eket, akik nemcsak a női feladataikat hanyagolják el, de elsorvad a méhük is, hiszen a szellemi erőfeszítés kihat a női reproduktív szervekre . Képesek voltak egyes regények fedelébe tűt és cérnát elhelyezni, hogy a nőket emlékeztessék rendeltetésükre. Ezeket az évezredeket szerencsére kikerültem, nagyobb szabadsággal élhettem korábbi nőtársakénál, mégha XX. századra sem lett minden tökéletes,

Szellemi éberségemet biztos, hogy a könyveknek köszönhettem! Egyik írásomban már számba vettem utamat ehhez a szenvedélyemhez, ezt most nem ismétlem meg. Olvasmányaim terén is, mint az életben mindenevőnek tartom magamat, és Levente bátyámnak köszönhetően sokáig nem hagytam el azt a szintet, ahol a tartalom és a forma összhangban maradt. Ma már megengedőbb vagyok: azt is tudom, hogy nem kell minden olvasmánytól megrendülni és gondolkodásba esni, szabad önfeledten szórakozni. A színek, hangok, emberek, dolgok forgataga komoly, vicces, felrázó, megrázó, romantikus, izgalmas, giccses történeteket teremt, nemcsak elgondolkodtatnak, általuk felfedezhetjük mindazt, amit magunkban hurcolunk. Olvasás közben ugyanis nemcsak elménket, lelkünket is életre hívjuk, és olyan bensőséges élményekhez juthatunk, ami bennünket gazdagít. Végtére mi is olyanok vagyunk, mint a könyvek: legtöbb ember csak a külső borítót látja, néhányan elolvassák a bevezetőt is, de legtöbben jobban hisznek a kritikusoknak, mint a szemüknek. Pedig mindenek mögött ott van a lényeg, amit érdemes felfedezni.

A könyvek láthatatlan, titkos barátokká váltak számomra, nemcsak tartalmukkal, illatukkal és formájukkal is közvetítették azokat, akik írták. Olvasás közben az ember időérzéke eltűnt, a történet varázsa, a kalandok és rejtélyek mindent elfedtek. Minden érzékszervemmel a könyvre tapadtam, élveztem a lapok surranását, tudat alatt beszívtam illatát, mérlegeltem súlyát. Voltak dolgok, amit csak úgy, elengedtem magam mellett, s lettek olyanok, amiket megismételtem. Olvasmányaim megtanítottak arra, hogy a lehetetlen dolgoknak kicsiny a valószínűsége, de soha nem nulla. A történetek nem bántottak, megöleltek és befogadtak, kiszakítottak abból a világból, ahol nincs mindig összhangban a tartalom és a forma. Persze olvasási szokásaim sokat változtak az elmúlt évtizedekben! Eleinte ha egy-egy könyv a kezembe került, végigmentem rajta, akkor is, ha nem az én stílusom volt. Ma már megengedem magamnak, hogy ha valami nem tetszik, félretegyem, mert belül azt érzem, nincs időm felesleges körökre. Pedig közben már azt is megtanultam, hogy ha a végén hiányzik belőlem az az érzés, amire vágytam, akkor is volt benne elrejtve mindig valami, ami az enyém lett. Ha pedig tetszett, képes voltam százszor is elolvasni! Az újraolvasás más dimenzióba helyezte az ismert történetet, hiszen közben én is megváltoztam. Nem kell megőrizni emlékezetünkben mindazt, amit olvastunk, de a könyvek ötleteikkel, érzelmeikkel, érzéseikkel, bölcsességükkel, tudásukkal megtisztítják az elmét, jobb emberré tesznek.

A szövegek öröme ráébresztett nyelvünk szépségére, rászoktatott az írásra. Matyi unkámnak mondtam kicsi korában, ha sokat olvas, egyszer csak megfordul a trend, s a szavak visszafelé jönnek az ő szája íze szerint. Mivel grafomániás voltam világéletemben, hihettem ezt, és Matyinál be is vált a jövendölésem, ahogyan bizonyítják azt tinédzserkori verses kibeszélései. Mert amikor nem olvastam, én is írni kezdtem, de nem tudtam volna írni olvasás nélkül...Így vált számomra az olvasás belső gondolkodássá és az írás meg belső monológgá. De már megváltozott körülöttem a világ! A könyvnyomtatás feltalálásának 550. évében úgy tűnik, vége szakadt a Gutenberg-korszaknak, az elektromosság mindent ural. Nem siránkozom, mert megtanultam ezt és rájöttem az előnyére is: kérdéseimre azonnal választ kapok, ha a *gugli a barátom*. De ez már nem az én világom, csak vendégként használom. Szerencsére azonban az olvasásnak nincs vége, de a megváltozott szlogen – *Rövid az élet ahhoz, hogy ne olvassunk* – jelzi, milyen messze kerültünk az emlegetett Reich - plakát világától. Hát így múlik el a világ dicsősége…

Tinódi Sebestyénnel Bátorban

Érettségi találkozóra mentem, kicsit hamarabb érkeztem, volt időm császkálni. A mi gimink hajdanán a református templom mellett volt. Reggelente a portengeren átvergődve annak dombjára másztam fel félálomban, rettegve, hogy el ne késsek, mert mindig későn indultam. Emlékezetes volt számomra ez a hely azért is, mert telente itt szánkóztunk, s csodálattal néztük a merész fiúkat, akik korcsolyával száguldtak le a félelmetes meredélyen...Már régen a zempléni hegyek között élek, láttam a Tátrát, a Kárpátokat, a dinári Alpokat is, de akkoriban még ez volt számomra az egyetlen magaslat.

A tetőre felérve megdöbbentem: a portengert kikövezték, a *meredélyt* lépcsőkkel szelídítették meg, melynek aljában Tinódi Lantos Sebestyén szobra hetykélkedett.

Régi ismerősök voltunk, Szalontai Barna bácsi már általános iskolában megismertetett bennünket vele, *ars poeticáját* - keveset, de igazat... – nagyon szeretem. Ki is bújt belőlem a valaha bennem élő újságíró, s a kölcsönös üdvözlések után nekiszegeztem a kérdést:
- Aztán hogy van, kedves bátyám?
Ilyen sete-suta voltam hajdanán is, csak egy elkoptatott közhely bukott ki belőlem, de Sebő diák elnézően rám mosolygott:
- Elfoglaltam hajdani helyedet, mit szólsz hozzá – ide ültettek. Exegi monumentum aera perennius...
- Historia est magistra vitae...- válaszoltam sietve az első latinul megtanult mondatommal, miközben lázasan forgott az agyam, hogy mit is mondott ?! Aztán amikor bevallottam, hogy már nem nagyon értem a *deáki nyelv*et, rám kacsintott, hogy fedése szigorát enyhítse:
- Horatiust azért még felismerhetnéd!
Ez a mondat aztán felszakította bennem a hajdani latin órákat, s egy perc alatt képben voltam:
- Hálás vagyok annak, aki kitalálta, hogy szobor formájában megidézze bátyámat! Abban nem vagyok biztos, hogy bronzba öntve itt marad-e ezen a helyen amíg világ a világ, de örülök, hogy találkoztunk. Bizony az az *irigy idő* eljárt mindkettőnk felett! De ha már így összefutottunk, elmondhatná, hogyan került Bátorba, amikor hol a Dunántúlon, hol a Felvidéken élt?!
- Legényke koromban híres katona akartam lenni, csak Török Bálint udvarában a kezem megsebesült, kardforgatóként leszerepeltem. Nagyuram azonban ragaszkodott hozzám, de aztán nekem is váltanom kellett, amikor a szultán – Buda elfoglalása után - túszként magával cipelte őt és a Jedikula rabjává tette.
- Az a bizonyos Héttorony, ahova valóságosan vagy szimbolikusan olyan sok ember bezárult...
- Hát igen! Az addig csak mellesleg pengetett lant ekkortól került fő szerepbe, és bejártam vele az éppen részekre szakadó Magyarországot. Dalaim szórakoztatták a katonákat, támogatókat is találtam, de keserves kenyér volt. Mégis öntudatossá és magabiztossá tett, mert kiderült, amit csinálok, fontos, nemcsak pótlék az elvesztett katonáskodás helyett. Innentől kezdve a pillanatnyi hangulataim is belekerültek a dalokba:

Tinódi Sebestyén deák Nagyszombatba
Negyvennégy esztendő el-béforgásába
Nagykarácsony előtt szörzé búdosásba
Kinek ez nem teccik, búskogyék magába…

A nagyszombati diétán összetalálkoztam Nádasdy Tamás országbíróval, aki nagyhatalmú úr volt. Nemcsak mecénásra találtam személyében, elfogadtatta velem Ferdinándot uralkodómként. Minthogy a szétszaggatott országban *magyar fejedelem nem volt, „vendég királyt" választottam a szandzsákok és basák helyett.* És Nádasdy uram feladatokkal is ellátott…
- Históriás énekekkel megidézni az elmúlt eseményeket…
- Igen, ez volt az egyik. A véres harcokból azonban engem csak az emberek hősiessége érdekelt, mert vannak láthatatlan láncok, amelyek a vérnél is erősebben kapcsolják össze a lelkeket.
És ekkor nagy meglepetésemre a szót hirtelen tett követte, a szobor énekelni kezdett:

Sokat szóltam én az régi dolgokról
Császárokról királyokról, nagyurakról
Vitézöknek gyakor viadaljakról
Kezdettől fogván lött nagy csudákról.

Egy keveset szólok Magyarországról
Inségéről, szerencsétlen voltáról
Végbelieknek gyakor csatájokról
Terekkel sok tusakodásokról

- Köszönöm! A XXI. században én vagyok az egyetlen ember, aki élőben hallotta Tinódi Lantos Sebestyént!

- Nono, nem ember, csak asszony….és így én soha nem használtam a nevem.
- De az utókor mégis így emlegeti….Na és csak a magyar történelem érdekelte?
- Írtam én *világhistóriák*at, meg *vegyes tárgyú énekek*et is, de igazán a kisebb és nagyobb magyar és erdélyországi eseményekről készülteket tartom a legfontosabbaknak.
- Miért?
- Miért?! Mert célja volt! Harcos világban éltünk, példát kellett mutatni, hogy *az pogány ellenségnek mimódon ellene állhassanak és hadakozgassanak, mert mint illik, lélök szerint az ördöggel, testtel és ez világgal korosként a jó körösztyénnek hadakozni ugyan ez világ szerént és a pogán ellenséggel illik tusakodni, ellene állani, örök életöt nyerni.*
- De hogyan sikerült olyan aprólékos pontossággal felderíteni az eseményeket?
- Ládd-é, itt van most is mellettem bronzba öntve két hű társam: vándortarisznyám és a lantom. Amikor úgy álltam anyagilag, lóháton, amikor nem, gyalog, vagy mások jóindulatára szorulva megkerestem a csaták még élő részeseit, feljegyeztem emlékeiket, *készöritetém enmagam ez szegin eszömmel ezöknek gondviselésére foglalnom és ez nehány istoriát megirnom, öszveszednöm…. Sokat fáradtam, futottam, tudakoztam, sokat es költöttem...*Sok csatangolás után Kassán befogadtak és letelepedtem, gyermekeim és feleségem megnyugodhattak, de én minden tavasszal felkerekedtem, és egyik várból a másikba mentem. Pénz is járt ezért, szükség is volt rá, mert a nagy a család: három fiam: Farkas, Károly és Sándor, meg két lányom: Margit és Judit van. Szerencsém volt, a lányok kapósak, a fiúk meg életrevalóak voltak, de nem tudtak volna a gyógynövényekből megélni. Katalinom szeretett volna patikát nyitni, ahhoz meg sok pénz kellett, ezért is jártam-keltem. Jó és rossz pillanatok jöttek-mentek az életemben, de az utak maguk célt is jelentettek, hiszen ezek segítségével értettem meg dolgokat és találtam rá a válaszokra.
- Na de hogy került Bátorba? Itt aztán nem voltak olyan harcok, amelyet megírhatott volna!
- Közvetlenül nem, de közvetve megvan a kapcsolat, hiszen a templomokat a Báthori testvérek a török elleni fényes győzelem, az évtizedekkel korábbi kenyérmezei csata zsákmányából építtették fel. De ide jövetelem valójában Nádasdy uramtól kapott megbizatás volt. Fráter György már régen szorgalmazta, hogy az ország egységét vissza kell állítani. Bátorban azért találkoztak Ferdinánd és Szapolyai feleségének, Isabellának az emberei, hogy Erdély átadásáról tanácskozzanak. Báthori András, Ferdinánd tárnokmestere volt a tanácskozás házigazdája, hozzá küldött Nádasdy uram.
- Szóval kémkedni küldte Nádasdy úr, és ezzel *fatornyos kis falum* is belekerült a históriába, meg a Tinódi énekekbe – mondtam, és rázendítettem:

Az ki szörzé neve Sebestyén szoméhságba
Nyírbátorba ezer ötszáz és negyvennyolcba
Udvarbirák bort nem adtak vannak átkjába.

- Nahát, ez dicséretes, hogy kívülről fújod, de akkor még nem volt meg a templom mellett a fa harangláb, így hát a *fatornyos kis falu* kifejezés pontatlan. Nem kémkedtem, csak üzenetet hoztam, s ha már itt jártam, összeszedtem a híreket, amivel Nádasdy uram első kézből értesülhetett a dolgok állásáról. De ebből **A sok részögösről** írott nótámból kiérezhetted, hogy nagyon dühösen hagytam itt a várost! Nem érkeztek meg időre Izabella követei, a törökök is gátolták az egyezkedést. És várakozás közben hiába tettem ki a lelkem is az estebédeken a Báthori udvarházban, nem érdeklődtek a harcok iránt, és ingyenélő igricként tekintettek rám az itteniek. De kiénekeltem őket rendesen:

Nem kell akkor hegedülni lantot pöngetni
Szép dolgokról krónikákból nem kell zöngeni
Csalfa biró mert ott csácsog, aszt kell hallgatni…

- A Báthori-udvar akkor nem nyerte meg a tetszését!
- Nekem soha nem a nagyurakkal volt bajom, hanem az őket szolgálókkal. Azok sok keserűséget okoztak, de én sem hagytam magam. Hatásosabb fegyverem volt, mint nekik, az örökkévalóságig megőrződött gonoszságuk:

Gondot adok én az oly embereknek
kik szegin fejemön nem keserülnek
Mert versszerzésömbe átkomban lésznek
Jelösben udvarbírák, kulcsárok lésznek…

- Végül is megszületett a bátori egyezmény, ami szerint János Zsigmond halála után Erdélyt átadják Ferdinándnak.
- Ennek én nem nagyon örültem, mert két érzés viaskodott bennem. Akartam, hogy visszaálljon az ország egysége, melynek élére Ferdinánd került volna, a királyom. De Szapolyai János király fiát láttam elárvulva Kassán - neki is drukkoltam. Írtam róla egy szép krónikát:

Bánkódik királyfi, jó lován öl vala
Kassát nézi vala, szép szókat szól vala
Vajon mikor lészen Kassába szállása
Jó Magyarországba és Erdélbe lakása

Később, amikor egy hosszú krónikában összegeztem Erdély történetét Buda elestétől 1552-ig, róla is megemlékeztem.…
- Sebő bátyámnak melyik história a kedvence?
- Melyik a kedvenc gyermekem ?! Mindegyik ! De talán az egriekét írtam a legnagyobb szívvel, hiszen azok a vitézek lettek *a végeknek tüköri.*

Tinódi Sebestyén deák Kassába
Ferdinandus királnak hív voltába
Egri várnak csuda sterencsájába
Vitézeket írja krónikájába

Na, de akkor már én sem álltam szótlanul, a második strófával folytattam:

Ti magyarok már istent imádjátok
És őnéki nagy hálákat adjatok
Jelösben Tiszán innét ki lakosztok
Egri vitézeknek sok jót mongyatok.

Az énekes elismerő pillantását látva mentegetőzni kezdtem: az utókor ezt ismeri a legjobban, nagy hatású film is készült belőle...
- Ez a legjobb hír, amivel megörvendeztettél, nyomot hagytam magam után…
- Irigylem uraságodat, hogy végigjárta országunkat. Szívesen visszamennék én is egy-két időutazással….Milyen volt a városunk, amikor itt járt?
- A sóhordókkal jöttem Tokajból, s már messziről látszott az egyik templom. Toronyiránt odamentem, de onnan át kellett vágnom a Szent Györgyhoz, mert amellett volt a Báthoriak udvara. Itt, a két templom és az udvarház mellett sorakoztak a familiárisok házai, a piac

környékén meg az oppidum kereskedői, iparosai laktak. Hát ez a hátunknál lévő épület nagyon érdekes templom volt, belsejében katolikus, de a protestánsok használták. Talán ez lehetett az országban az egyetlen hely, ahol húsvétkor katolikus és protestáns módon is kiszolgálták a szentséget. Hatalmas, osztatlan terét, különleges faragott és díszített székeit látva számomra az is kiderült, hogy a Báthoriak számára fontos volt az épület: itt őrizték a zsigmondi Sárkányos rend hagyományait, címerükbe azért kerülhettek bele a sárkányfogak. A minorita kolostor melletti templom jobban tetszett, amíg Bátorban időztem, oda jártam misére: sok kis mellékoltárával jobban megtörte a belső teret, amivel az otthonosság érzését nyújtotta.
- Én eddig úgy tudtam, hogy a sárkányt legyőző ősük miatt került címerükbe a sárkányfog. Mindig tanul az ember...És az igaz, hogy a históriás énekeknek köszönhette nemesi címét?
- Igen, tulajdonképpen az egriekről írottnak. A négy részes nagy história után megírtam a rövidebb változatot is, ha a várakban jártam, azt szívesebben hallgatták, mint a hosszút. A hősök nevét rögzítettem, hogy ne merüljenek feledésbe, meg az eseményt is pontosan meg akartam örökíteni. I*gazmondó jámbor vitézöktül, kik ez dolgokba jelön voltak, érteköztem, sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat be nem írtam, azmi keveset írtam, igazat írtam.* Szóval azok után Nádasdy uram javaslatára Ferdinándhoz folyamodtam nemességért *magamnak és utódaimnak*, amit vele együtt páter Oláh Miklós, az egri érsek is támogatott. Még a címeremet is megterveztem, amiben a kard és a lant együtt szerepelt. Meg is kaptam a címet *a históriáknak magyar nyelven való ékes foglalásáért,* de nagy vagyon nem járt mellé. Emiatt aztán minden maradt a régiben, lyukas fenékkel nem használtam nemesi nevemet, beértem a születésem helyéről felvett egyszerűvel.
- De a csoda így is rátalált kendre! Amikor a nyomtatott könyv még ritkaság volt, a **Chronicája** megjelent Kolozsváron. Hogy kerülhetett sor erre?
- Az **Erdéli história**mmal mentem Kolozsvárra, hogy mecénást találjak. Sok mindenkivel kapcsolatba kerültem, ők javasolták, Nádasdy uram is támogatta megjelentétését, mert érezte, hogy *az hadakozó, bajvívó, várak-, városokrontó és várba szorult magyar vitézöknek lenne tanúság, üdvösségös, tisztösségös megmaradásokra, az pogán ellenségek mimódon ellene állhassanak és hadakozjanak.* Minden históriám nem fért bele, csak 21 ének, de a szövegekkel együtt megjelent az a dallam is, amire énekeltem azokat. Ezek is az én csinálmányaim voltak, az országjáró lantosé. *Sokat nélkülöztem, hideg szobában fúttam a körmeimet, mert nem volt pénz a tarsolyomban*, de elkészült és *minden rendbéli tudósolvasó jámboroknak, meg Ferdinándnak* ajánlottam.
- Illemből vagy szívből?
- Szívből! *No azért felséges és kegyelmes uram* – ezt gondolám magamban – *hogy ez szegin Magyar ország az pogán Terek Császár miatt lött sok veszedelmikbe, és az felségödnek hiv szolgálatomat jelönteném és kedvét lelném, mert jól tudom, az bölcs fejedelmeknek erkölcsöket, hogy minden ujságnak irását örömest látják és olvassák. Vagy nyereség, avagy veszteség de róla megemléközni gyönyörűség.*
- Jó szöveg! Szavainak lett-e foganatja?
- Igen, aranyak gurultak Kassára, mert Nádasdy uram megint közbejárt Ferdinándnál. El is mentem Sárvárra, hogy megköszönjem és személyesen adjam oda a neki szánt példányt, de éppen Bécsben időzött. Amíg vártam rá, megbetegedtem.
- És bizony ott érte a halál, a kulcsár értesítette róla Nádasdy uraságot és rendelése szerint illendően eltemette.
- Hát igen..arról nem volt hír, hogy a családom hogy fogadta?
- Arról nem olvastam, de Nádasdy úr a maga érdemeire való tekintettel kijárta feleségének a patikanyitás jogát, amit az egyik vőjével vezetett. A másik lánya elköltözött Szabolcsba, a fiúk meg Erdélyben katonáskodtak...(ezt nem részleteztem, nem akartam Farkas tragikus sorsával felzaklatni)
- Hála Istennek, elrendeződött az életük! Látod, ilyen szerencsés ember voltam: engem az Atya Úristen még életemben meglátogatott olyan ajándékkal, amivel nemcsak az irántam való szeretetét fejezte ki: históriáim ébren tartják a hősöket is.
- Köszönöm bátyám, hogy megosztotta mindezt velem, eddig is szerettem énekeit, most pedig a személyességét is érezni fogom.
- Azért közben Horatiust is lapozgassad, ne maradj tudatlan.
- Már meg is találtam azt a mondatát, ami közös emberi sorsunkat összegzi: *Pulvis et umbra sumus*
- Hát bizony, *por*ból lettünk és porrá leszünk és örülhetünk, ha mögötte *árnyék* formában megjelenhetünk…

Szinva-party

A diplomaosztás előtti délutánon Mari kitalálta a búcsúzási sétát. Debrecen, ami öt évre befogadott, holnapra már nem lesz a miénk, mindhalálig „*gyüttment idegenek*" leszünk, mint Pákozdy Feri bácsi. Nagyon nem távolodtunk el az egyetem robusztus épületétől, hiszen a mozizást, színházat, hangversenyt leszámítva itt töltöttük mindennapjainkat. A séta nem indult vidáman, bizonytalanok voltunk a jövőt illetően. Nekem – Mari jóvoltából – volt ugyan egy ígéretem Sárospatakról kollégiumi nevelőségre, de Mari ekkor orosz-pedagógia szakpárjával még nem találta a jövőbe vezető lépcsőket… Szerencsére az egyetem előtti vízfüggöny permetezte szobrok erről mit sem tudtak, játékos istenhozzádod intettek, miközben fotózkodtunk: megpróbáltunk a pillanatot bezárni az örökkévalóságba.

És tovább nem is búcsúzkodtunk, mert összetalálkoztunk *bruderemmel*, Riával, aki meginvitált bennünket albérletükbe. Orvostanhallgató barátnőmet még másodikban, egy építőtáborban szedtem össze, s hogy év közben se legyen hiányérzetünk, csütörtökönként barátság-napot tartottunk. Amíg jó idő volt, Debrecenben csavarogtunk, majd egy idő után bebocsátást nyertem albérletükbe, amit régi gimis osztálytársaival osztott meg. Ahogy bővült a körünk Pimpivel (+barátjával Bessel) és tanítóképzős Konival, úgy sokszorozódott lehetőségünk is. A jó társaság, rozskenyeres vacsoráink meghittsége, irodalmi kalandozásaink feledtették velem gondjaimat. Velük jártam a Bikába a hangversenyekre, ahol végleg elköteleződtem a komolyzene mellett. Mindezek jól oldották a lánykoli összezártságából adódó feszültségeket, és újabb lehetőségeket hoztak elém.

A Pimpi szervezte lengyel kirándulásunk lett első külföldi utam, amikor vonattal és autóbusz-stoppal bejártuk Lengyelország egyik felét. Közösen lettünk a *Tátra gyermekei* Zakopánéban: a hegyi levegőn állandóan éhes voltam és kiettem őket a közös vagyonunkból. A hegyekben kószálva fedeztem fel az áfonyát, s ha egy bokorra akadtunk, addig nem mentünk tovább, amíg le nem legeltem. Ez egy életre szóló szerelem lett: a természet szépsége és nagyszerű ajándékainak felfedezése a mai napig kitart. Ráadásként Krakkó, Varsó, Auschwitz, Wieliczka megrendítő és felemelő élménye! Közben bepillantást nyertünk az autóbuszos kelet-német és orosz kirándulók szemléletébe, akikhez Pimpi lengyel barátnője ajánlott be bennünket, hogy az útiköltséggel spórolhassunk. A '60-as években meglehetősen elzárva éltünk a világtól, itt pedig megtapasztalhattuk a *béketábor* emberi oldalát: a kelet-németek gőgjét, a szlávok szívélyességét.

Nem véletlen, hogy az egy hónapos vidéki gyakorlatomat közös iskolájukban, a miskolci Herman Gimnáziumban ejtettem meg, ahol nemcsak elkövetkezendő pedagógus életem mindennapjaiba kóstoltam bele, hanem új élményként a barlangozásba is. Az itteni geológus egyetemisták jóvoltából jutottam el a Vass Imre barlangba, ahol a túra végén fel is avattak. De hiába itattak meg rumos málnaszörppel, hiába verték pirosra a fenekemet, ebből nem lett szerelem: kúszás-mászás közben félelemmel töltöttek el a fölém tornyosuló sziklák, és előlük menekülve minden vízfolyásba belehasaltam. E kitérő után megmaradtam a felszíni túráknál Zemplénben, ahova a hegyek miatt mégis boldogan mentem...

Bes révén találtam rá az Egyetemi Életben az újságírásra, ami grafomániám kifuttatása mellett sok-sok új kapcsolatot hozott, s megízlelhettem a nyomtatásban megjelenő szöveg előnyeit és hátrányait. Egyik alkalommal még egy kötelezvényt is aláírtam, hogy Pimpi és Bes születendő gyermekének pelenkáját szorgalmasan fogom mosni, de saját gyermekeim pelenkái eltérítettek ettől. Az univerzum nagy ajándékaként ezt később Nóri „szellemi pelenkáinak" gondozásával pótolhattam. Nagy hatással volt rám ez a feladat, nem is tudtam abbahagyni a holtak ilyen módon történő feltámasztását. Szerencsére új hazámban, Zemplénben sok elfeledett költőre találtam, nyugdíjas koromban ők lettek a játszótársaim...

Mivel a különböző baráti köreimet soha nem próbáltam meg egyesíteni, a búcsúsétából Mari számára ismerkedési est lett, miközben számba vettük, kinek mit adott Debrecen. Társalgásunk közös pontja az irodalom volt, amiben központi szerepet játszott a szovjet-orosz vonal, hiszen azt az orosz szakosok Moszkvában és Leningrádban is tanulmányozhatták. Mari és Pimpi élményei rám is hatottak, a két körben külön-külön, de közösen fedeztük fel az új irodalmi nemzedéket. *Magánegyeteimen* a klasszikusok (Puskin, Tolszoj, Szimonov, stb.) mellé így sorakoztak a többiek, Mari segítségével még néhány Jevtusenko vers műfordítása is elkészül. Csizsik-Pizsik módjára így járhattam én is *ná fontanke vodku pity*… Most, hogy összetalálkozott a két társaság, nem volt kommunikációnkban üresjárat, azonnal egy húron pendültünk. Amikor a teától és a jó ízű beszélgetéstől kellően berúgtunk, vendéglátóink visszakísértek a kollégiumba, és az egyetem előtt megajándékoztak a diploma virtuális változatával, amit aztán másnap valóságosan is a kezünkbe kaparintottunk. Anyáinkkal a Vigadóban elköltöttük utolsó itteni közös ebédünket, s néhány hét múlva kezdetét vette felnőtt életünk: távol egymástól, de a debreceni kötelékkel megerősítve.

Nekem a nagy hírű sárospataki gimiből csak a lenézett kollégiumi nevelői munka jutott, de – miközben megszültem gyermekeimet - mindent kipróbáltam kicsiben, ami újhelyi tanárságomat később meghatározta. Mari kis kitérő után családot alapított és oroszt tanított a szekszárdi főiskolán, majd visszatért a gyökerekhez a Bükkben. Pimpi vissza-visszajárt egyetemista kora orosz barátaihoz, majd családostól Dortmundba került néhány évre. Aztán a pesti főiskolai orosz tanárság után nyugdíjasként – egy új német férjjel - a Rajna melletti Mannheimben vert gyökeret, miközben bejárta a fél világot. Ria Debrecenben maradt az egyetemen, majd Harkovban élt több évig, amíg készült az aspirantúrájára. Nemcsak kutatott, kisfiával testközelből tapasztalta meg az orosz mindennapokat. Távol kerültünk egymástól, de tudtunk egymásról: a levelek lassabban, aztán az internet gyorsabban szállította a híreket.

Közben megnyíltak a levéltárak, sok mindenre fény derült, melyek irodalmi vetülete hatott rám is: a Szimonov ellenpontjának számító Grosszman, vagy Ludmilla Ulickája regényei és novellái erősen megkérdőjelezték addigi hitemet...De mostanra ez is megváltozott, minden kicsúszott a talpam alól! A Krím lerohanása után még csak idéztem Jevtusenkót: *Akar-e Moszkva háborút?* Ám Bucsa és az azt követő események fölülírták a sztálingrádi hősiességet, Az orosz katonák - megannyi ügyeskedő Ivan Gyenyiszovicsként – most az eszményeimet akarják megsemmisíteni: a *Csendes Don* Donbásszá vált, az *emberi sors* fejre állt, s már nem *szállnak a darvak* a *tiszta égbolt*on. Egyetlen ember megalomániája – és az őket kiszolgálók éhsége - elegendő volt mindenhez. S az agresszor a saját népét is kiírta Európából! Fáj a szívem a művészekért, sportolókért, a logikusan bekövetkező, de embertelen bojkott miatt: megannyi Puskin, Csajkovszkij, Gagarin tűnik el névtelenül a történelem süllyesztőjében. Nem beszélve az Ahmadulinákról, hiszen a nőknek nem szán semmi szerepet az a világ sem….

De ennél is nagyobb az én bajom: mint ahogyan Sztálinnak, úgy Putyinnak is megvan a *legjobb magyar tanítványa*, aki az én életmaradékaimat rombolja. Először csak a kokárdámat sajátította ki, aztán visszatolt bennünket a középkorba, Európa szégyenfoltjává lettünk. Durva gyűlölet-cunamija úgy átalakított itt mindent, amit 3-4 nemzedék sem tud majd visszafordítani. Már ha egyszer arra sor kerülhet… Amikor elmegyek a pataki Puskin szobor mellett - melyet a Mudrány, azaz a konviktus kertjébe mentettek át a finnugrista moszkvaiak – lassan leszámolok elvesztett illúzióimmal, s egyre kifosztottabbnak érzem magam. A közösségi ember tűnt el belőlem, csapatjátékosból magányos farkassá váltam. De farkas sem vagyok, mert nincs már bennem semmi harciasság. Egy lépéssel hátrább léptem, kialakítottam saját világomat, amiben én szabom meg az értéket és a ritmust. Bizonyos mértékig élvezem is ezt, mert nem jelent magányosságot, amikor próbálom megóvni hitemet: humanizmusomat, empátiámat, szeretet iránti igényemet. De egyre nehezebb.

Igaz, az univerzum még nem engedte el teljesen a kezemet, időnként megajándékoz ezzel-azzal. A kedvemért a hajdani búcsúest szereplőit is összehozta! Amikor legutóbbi találkozásunkkor Marival a Szinva-parton leültünk trécselni, hirtelen ők is ott teremtek – bronzba öntve: virtuálisan és örök érvényűen…

Pataki diák

Nem szerettem korán kelni, nem is tudom, ki találta ki, hogy hajnali 5-kor kell a tanulásnak megkezdődnie?! Amikor lázadoztunk, a praeceptorok megmagyarázták, hogy a hajnal istennője, Auróra pártfogója a tudománynak, ezért hozzá kell igazodnunk. De ez nem nyugtatott meg engem, amikor sárban, fagyban, félig alva a Piac utcán vánszorogtam a kollégium felé. Egyre többször egyedül, mert a szolgálólányunknak más feladata lett. Szerencsére ott a kapunál volt az osztályunk, a Trójának nevezett épületrészben. Lassan felébredtem és a délelőtti órákat már éberen kísértem. A délutániakat már nem annyira, mert 11 és 1 óra között nemcsak megebédeltünk, ének és számtan óráink is ekkor voltak pihenésként. Alig vártuk a csütörtököt, a pihenőnapot! Igaz, ekkor volt a heti értékelés is, amitől mindig izgultam, pedig többnyire *aranykoronát* kaptam, nem *szalmát*, és a szégyenpadba egyszer sem ültettek be. De mert a napi 11 órányi tanulás aznap szünetelt, játékra is maradt idő. Igazándiból szerettem iskolába járni, élveztem, hogy olyanokat tudok, amit kevesen. Amikor pedig jutalomként bebocsátást nyertem a könyves szobába, ahol a Rákócziak könyvei voltak, kitárult a világ, és elvarázsolódtam: én is vágytam arra, hogy mindent megismerhessek.

A Nagyasszony – jó eredményeim miatt, vagy mert atyám neki dolgozott? - anyai szívvel követte életemet születésemtől, majd a deákévek alatt is. Rábeszélt, hogy legyek alumnusa, nézzek szét a világban, s amikor visszatértem Franekkerből, tanárrá tett régi iskolámban. Időnként meghívott magához, hallani akarta, mit tapasztaltam útjaimon. Felnéztem rá, tiszteltem a lelki erejét, amivel a sorscsapásokat túlélte. Magam is meglepődtem, amikor fellázadtak ellene azok a diákok, akiket Veréczi tiszteletesék feltüzeltek. Ezt az árulást nem tudta feldolgozni, ekkor teljesen összetört és belehalt fájdalmába. Szégyenkeztem a pataki deákok miatt, és amiatt, hogy a Comenius professzor által megmutatott lehetőség néhány év alatt milyen messzire került a megvalósulástól.

Aztán meghalt a Nagyasszony fejedelem fia, György is, akinek felesége Erdélyből Patakra költözött. Hogy Báthori Zsófia asszony jezsovitákkal jött, először fel sem tűnt, de áldásos tevékenységük annál inkább: az erdélyi fejedelem özvegye fiával együtt visszavette pápista vallását. A Rákócziak foroghattak sírjukban! Ezzel a döntésével minden megváltozott Patakon és az iskolában. Először csak a tanári járandóságomat vonta meg, de híre jött, hogy az iskolát is átadja a katolikusoknak. Ezt már nem vártuk meg! Néhány tanítványommal szétszedtük a nyomdát, tarisznyánkban azokkal és a könyvtár néhány darabjával még napkelte előtt - Auróra pártfogásával – elindultunk a hegyen keresztül Göncre. Az út hosszú volt, rejtett hegyi ösvényeket kerestünk, hogy kikerüljük a ránk vadászó császári katonákat, mert ekkorra már azok is megjelentek Patakon.

A pataki anyaiskola kis filiájában azonban rosszul éreztem magam, s amikor az új erdélyi fejedelem, Apafi Mihály felesége megüzente, hogy szívesen lát, útnak indultam Fejérvárra. A császári katonák már oda is befészkelték magukat, de megvédett Bornemissza Anna, aki Nagyasszonyunk neveltje volt. Nem találtam a helyemet igazán Erdélyben sem, de kikerültem a legrosszabbat, ami otthon várt volna rám: a pozsonyi vésztörvényszéket és a gályarabságot. A pataki iskola fénye leáldozott Lorántfi Susana nélkül… Én, Pósaházy János, volt pataki diák és volt pataki tanár így lettem bujdosóvá...

...A kollégium hatalmas új épülete már belesimult a város életébe, ablakai a megélénkült Sárospatakot mutatják. Az új bejárat az élénk Kovács utcára nyílott, ahol a város iparosai munkálkodtak. Ez az út vezetett a Felvidékre, egymást érték rajta a szekerek. Sárospatak új urától, Bretzenheimtől ajándékba kapott területet, a régi temetőt is lassan belakták: a kicsiknek még órákat is tartottak a szabadban. Igaz, a madarak éneke gyakorta elvitte a figyelmüket, ám ezt a tanárok sem bánták, hallgathatták élőben a természet szimfóniáját. A kollégium és a patakiak életét Kövy professzor, a híres jogtudós *Pánczél vármegyéj*e bolygatta fel, amin a joghallgatók – díszes magyaros öltözetben - *diétára* összegyülekeztek és eljátszották kicsiben mindazt, ami nagyban volt Pozsonyban.

De mindez most nem kötötte le a pataki diákok figyelmét! Mióta a jogászok hazajöttek Pozsonyból, ahol az 1847-es diétán írnokoskodtak, minden pataki diák tűzben égett. Az udvarra azonban nem mehettek ki, Erdélyi János professzor szigorúan megtiltotta, hogy a nemzetőrök gyakorlatait kisdiákjai akár csak messziről is kövessék. *„Az a felnőttek rossz játéka”* – zárta le a kérdést. De Fejes Pista konokságával nem számolt, ahogy felhangzottak az iskola udvarán a német vezényszavak, valami meglódult benne. Szeretett volna ő is köztük lenni, harcolni akart a hazáért, vagy legalább dobolni a harcba indulóknak!

Amikor a professzora már sokadjára elkapta az udvaron, kemény leckét kapott: egy igazi puskával kellett a többiek előtt állnia, vigyázzban, meg sem inogva. Eleinte volt hozzá elég ereje, de 10 éves gyenge karja cserben hagyta, kihullott kezéből a puska és ájultan terült el. Nem nevették ki a többiek, megijedtek a látványtól, vagy a professzor úr arcától?! Másnap itt volt a kocsi Legenyéről, dunyhák között vitték haza… Amikor újra indult a tanítás, a visszatérő Fejes Pista egészen másféle iskolát talált. Patak is lelassult, szinte elveszett a sárban, Erdélyi professzor arca pedig teljesen bezárult. Az elmúlt eseményekről nem lehetett beszélni, mindenki csak magában gyászolt. De a poétikai osztály tagjai hamar megtanulták a képes beszédet, amivel mindent el lehet mondani, fel lehet idézni. A felejtés ellen ez volt a legjobb orvosság…

...1968-ban kevés állás közül választhattak a friss diplomások. A sors kegyes volt hozzám: Patakra kerültem, az ősi diákvárosba, a *Bodrog parti Athénba.* Amikor leszálltam a vonatról és végig ballagtam az Iskolakert mellett, évszázadok visszhangzottak bennem. Járt utat követtem, Mátészalkáról nevezetes elődök után harmadikként vehettem birtokba ezt a helyet. Igaz, Szalkai László az egyszerű varga fia a XVI. században még a városi plébánia iskolába járt, melyet azonban hamarosan átvettek a protestánsok. Krakkót megjárt tanára tanította irodalomra, poétikára, anatómiára, jogra, zeneelméletre, levelezésre. Latin nyelvű iskolai jegyzeteit később egybekötötte, ez lett a Szalkai kódex. Kacskaringós út után lett esztergomi érsekké, jegyzeteiből ő tanította Budán az apródokat, az énekes fiúkat, hogy aztán elmenjen a mohácsi csatába… Képes Géza apja a XX. század elején volt Szalkán kovácsmester, okos fiát Patakra küldte, hogy onnan papként, vagy tanítóként visszatérhessen. De Patak másként intézte a sorsát! Itt született meg benne a költő és a nyelvek iránti érdeklődés, amelyek életét már diákként is irányították. Érettségi után Pesten belekerült az irodalmi forgatagba, nyelvtudása révén egyre nagyobb lett a híre. De amikor Trianon után Patak szellemi központtá vált, visszatért az *alma mater*be: az Angol Internátusban lett nevelőtanár. Megtanulta kezelni a pataki létformát – „*Van egy kelésem...a koránkelés…”* - lecsillapította indulatait. Ű*rben lévő kő*ként feszülten figyelte a mindenség titkait, amíg rá nem jött: *„Az élet / amit éltem/ odalenn/ milyen üres volt / milyen fakó milyen avitt / a mindenség középpontja / vagyok itt. /* De volt ereje az újrakezdéshez, nyelvtudása révén folytatta a pataki hagyományokat: feltérképezte a finnugor nyelvrokonokat, megmutatta a civilizált nyugat útjait.

Neves szalkai elődeim kitaposott útján, a tenni akarás szándékával érkeztem én is Patakra, példájuk nyomán az értelmes, tevékeny élet hatalmas ambíciójával. S nem kellett sok idő ahhoz, hogy rájöjjek: feleslegesen lelkesedem, Pataknak tanárként nincs szüksége rám. Ráadásul önmagammal is harcba kerültem, amikor a tanárok és diákok közti vékony sávban próbáltam egyensúlyozni. Vágyaim szerint az előbbihez, feladataim alapján az utóbbihoz tartoztam. Ám a kollégiumi nevelő ekkorra már nem volt Képes Géza-i státusban, csak kisegítő személyzete lett az iskolában tanítóknak. Kiderült az is, hogy belátható időn belül nem is juthatok be abba a zárt kasztba. Nem akartam itt megélni a magam Mohácsát! A rám bízott *pecurok* mellett itt eltöltött négy év alatt megtanultam, hol a helyem: életre hívtam gyermekeimet és elszegődtem három évtizedre Újhelybe tanárnak, ahol befogadtak, és Zemplén elkötelezettjévé váltam....

...Pengett a gitár, a lányok és a fiúk viháncoltak. Martinák Péter beszédelgett a Sulikertbe a többiek után. Az érettségit követő éjszakát szinte félálomban élte meg, a szabadság íze őt is eltöltötte: már második napja azt ünnepelték. Valamilyen hátsó gondolatként eszébe jutott, hogy haza kellett volna telefonálnia: megvan, ne izguljanak – de elhessentette magától. A *jó kisfiú* helyét a *szabad ifjú* vette át. Nem kell már itt senkit felkergetni a fára, bár anyja ígérete szerint ez következne, a bankett kihozta mindenki igazi arcát. Volt, aki pofára hullott, volt, aki felemelkedett. A saját élet ez utóbbiaknak jár. A többiektől lemaradva végignézett az öreg gesztenyefákon, beszippantotta a júniusi hajnal friss levegőjét. Nem az itt átéltek keservére gondolt, hanem a jövőre. A pataki diák lépcsőjén új magaslat várt rá: *prepa* lesz – neki is *magas lesz a logaritmus, mint a lórács*?! - Vajon mi volt az a *lórács*?! Mindegy, az önállósággal rá vár az élet minden szépsége és nehézsége…..

Pataki diákok, pataki tanárok... a végtelen ikonja, a rejtélyes fektetett nyolcas a Ti jeletek. Négy évszázada vagytok jelen ebben a poros, sáros, álmos kisvárosban és szerte a nagyvilágban. A tudásvágy és a kíváncsiság láthatatlan láncként kapcsolja össze lelkeiteket egymásba fonódóan, vég nélkül…

Török Sophie

Kazinczym büszkeséget hagyott rám és nagy gondokat….de ha visszatekintek az életemre, minden úgy volt jó.

Lassan a hatvanadik évemet is betöltöm, kegyelemkenyéren vagyok itt Váradon, és már 10 éve nélküle élek…Mehetnék a lányokhoz, akik hívnak is magukhoz, de ide menekültem Erdélybe. Egy kicsit távol akartam lenni minden megszokottól, minden ismerttől. Barátnémmal még Bécsben ismerkedtem meg a szeléziánusoknál, ahol gyerekként igen szigorú szabályok szerint – távol szüleinktől – együtt nevelkedtünk. Mivel csak franciául és németül szólalhattunk meg, a mi kis lázadásunk az volt, hogy elbújva magyarul beszélgettünk, nehogy elfelejtsük azt. Istenem, milyen szépen elgondoltuk, mi lesz velünk, majd ha nagyok leszünk! Gróf Roggendorf Alojzia és gróf szendrői Török Lajos gyermekeként kivételes helyzetem volt, tündérmesének tűnt az élet.

Aztán egyszerre minden megváltozott! Elvesztettem francia vőlegényemet, mert amikor kegyelmet kapott Napóleontól, nélkülem tért vissza hazájába, csak B-terv voltam életprogramjában. És éppen akkor, amikor hazatértem Bécsből, a szabadkőműves páholyt megszervező atyámat eltávolították Kassán hivatalából. Kis falunk, Kázmér Bécshez képest a világ végét jelentette, ahol József bátyám rátette kezét az uradalomra. Nem törődött a húgom és az én örökrészemmel, egyben akarta tartani a birtokot. Szavaival és tetteivel a kolostor felé irányított bennünket, de láttam Bécsben néném apáca életét, nem volt kívánatos az az út számomra.

Amikor Kazinczymat elengedték 2687 nap után a fogságból, első útja hozzánk vezetett. Atyám főnöke volt a kassai tanulmányi kerületben, mi meg testvérként gondoltunk egymásra, a börtönévek alatt is kapcsolatban maradtunk vele. Kiszabadulásakor ő is nehéz helyzetben volt, családja az örökségéből fizette elzártsága költségeit, s a maradékot meg öccse tartotta vissza. Nemcsak a pénzt, a helyet is, ahol lakni akart. Pedig még pataki diákként kinézte magának Bányácskát, ahol el is kezdett építkezni, de ez a rész az alsóregmeci határhoz tartozott, amit József kapott meg az osztozkodáskor. Kazinczym jó húsz évvel idősebb volt nálam, emlékszem SusieMarie-vel együtt a térdén ringatott, de mégsem lehetett az véletlen, hogy az Úr egymáshoz igazította lépteinket. Amikor feltette a kérdést: R*á bírhatnád-e magad, hogy enyém légy, és engem a sírig elkísérj? - a* főm szédelgett, kitántorogtam a levegőre, hogy nyugodalomra találjak. Amikor megemésztettem a szerepek megváltozását, visszatértem, és a kérdésre kérdéssel válaszoltam: *Hol fogunk lakni?* Kedves lénye, lelke, kivételes elméje fontos volt számomra, de gyakorlatias voltam.

Milyen nehezen indult a közös életünk! Amíg az építkezés befejeződik a Széphalomra átnevezett Bányácskán, egy darabig Kázméron rekedtem, majd Semlyénbe vitt át, ahol az anyósom és a sógorom éreztette velem nemkívánatos jelenlétemet. Amikor eljöttünk Kázmérról, sírtam, a szüleimet vesztettem el, és próbáltam Semlyénben otthonra találni, de gyorsabban megszerettem a gubás és kékszoknyás lakosait, mint anyósomat, aki József érdekei miatt szembefordult idősebb fiával. Szerencsére, ezek egy idő után nem nagyon jutottak el hozzám: gyakorta kilovagoltam, mert a természet látványa felvidított, s a hír, hogy várandós vagyok, megnyugtatott. Végül 1806-ban vakolatlan házba költöztünk be, ahol a disznók ki-be jártak, de majd négy évtizedre az lett az otthonunk. Máig élénken él emlékezetemben, hogy az országút melletti dombon, a Bózsva és a Ronyva hegyek által övezett medencéjében lévő ház előtt állva Kazinczym bemutatta a környéket. Újhely tornyait, Borsi omladékát, a két Toronyát, Hosszú-Lázt, a két Regmecet, Legenye és Lasztóc kastélyait csak ő látta, de elhittem neki, mert szép helyen voltunk: pitvarunk ajtajában állva a különleges formájú újhelyi hegyek integettek felém.

Közös életünk azonban gyásszal indult, elsőszülött lányunk nem élvezhette ezt a látványt sokáig, de a házat körbevevő parkban – melyet Kazinczym beszenteltetett – örökre velünk maradhatott. Második lányunk, Fizsi kárpótolt bennünket a veszteségért, és az idők során anyahelyettessé nőtte ki magát. Eugénia is a Múzsáknak köszönhette a nevét, ahogy a többiek. Férjem úgy érezte, a Gráciáknak köszönhetett, emiatt kötésünket a legszebb fonadékkal, a Szépnek, a Jónak és az Igaznak szeretetével állandósította. Ide, a félig megépített széphalmi házba aztán úgy kétévente sorjáztak gyermekeink: Thália, Emil, Antonius, Anna-Iphigénia, Bálint és Lajos.. Haragudtam, hogy Annát is Iphigéniaként jelentette be, de azzal érvelt, hogy Euripidesznek is két Iphigéniája volt. Ráhagytam, legyen kedve szerint. Nem voltam olyan járatos a görög irodalomban, mint ő, nekem elég örömet adott az anyaság. Szüleim és Kazinczym kívánsága ellenére mindegyik gyermekemet magam szoptattam, nem bíztam őket dajkára. Igyekeztem persze az anya, a feleség, a háziasszony státusa mellett az uradalmi úrnő feladatát is betölteni, hiszen jobbágyaink egyszerűbb betegségeit én kezeltem orvossággal és étellel. Amikor egyik jobbágyunk megbetegedett, kislányát is szoptattam, Erzse tejtestvére lett Fizsinek, amit később sok segítséggel viszonzott.

Kazinczym közben írta a leveleit, és járta a világot. Eleinte közös életünk gyakorlati részéből is megpróbálta kivenni a részét, de nem igazán volt szerencsés ezekben, mint ahogyan pénzcsinálási ötletei - borkereskedelem, lónevelés - is rendre befuccsoltak. Készséggel elment szüretkor a kedvenc szőlőjébe, a Fekete-hegy és Sátor-hegy közti Viókára, hogy teljes alkalmatlanságát bizonyítsa: nem a szőlőszedőkre, hanem a természetre figyelt. Szerencsére ott volt vele lányunk, kis gazdasszonyaként gyakorlatiasabb volt az atyjánál. Ezért – ha tehettem – inkább magamra vállaltam az ilyen alkalmakat is, még ha magára kellett hagynom a legkisebbet, Lalót. De gondoltak rám: fiamnak, aki 3 évesen már ismerte a betűket – előrajzolt egy versikét, amit csak meg kellett erősíteni. Lovaslegénnyel utánam is küldték, hogy a szívem szakadjon meg az örömtől:

Édes Mamám jöjjön el már
a kis Laló csókokat vár
ha nem jön el éccakára
szolgálni megyen Kassára
talál ő ott olyan anyát
ki nem hagyja Lalót magát

Ilyen vers után a bihari szüretre már nem vállalkoztam, Kazinczym ment, s ha már ott volt, *átugrott Zsibóra* Wesselényihez, és a tervezett egy hétből egy hónap lett a rossz utakra és egyéb bajokra hivatkozva.

De nem lehetett rá haragudni, valahogy az élet gyakorlati része messze állt tőle. Ennél sikeresebben szervezte a magyar literatúrát: az írókat-költőket nemcsak felfedeztette egymással, megpróbálta saját esztétikai elveihez szoktatni őket. Naponta 8-10 levelet írt, amelyeket legtöbbször a postára bízott, és erősen meglékelte velük megélhetésünket. Ráadásul sok félreértés is adódott ezekből, meg a híreiből, de ő nem bánta, elszánt volt a szervezésben, miközben aprólékosan gyűjtögette mindenkiről az adatokat. De nemcsak az irodalmárokra figyelt! Számon tartotta régi barátnőit: házasságkötésünk előtt sok *imádott leányzó*ja volt, akik később is hívei maradtak. Amikor Kácsándy Süssi meghívására három hónapos körútra ment Erdélybe, magával vitte lányunkat is nevelőnőjével. Nem mondott le az inasról és kölcsönlovak kocsisáról sem, akikkel végigjárta barátait és irodalmi ellenfeleit. Zseni mesélte, hogy amikor úton voltak, atyja csak a könyveit bújta, ha nem nyafogott volna, talán meg sem állnak, hogy virágot szedjen, vagy a szokatlan formájú köveket megsimogassa. Csak akkor virult ki, ha barátaival találkozott. Szerette gyermekeit, de bezárva érezte magát Széphalomban, igazán csak az ilyen utakon élt...

Nem panaszkodtam emiatt, az én életemet kitöltötte a sok munka. Amikor a gyerekek tanulására került sor, annak ő szabta meg a rendjét. A fiúkat szeretett *alma mater*ébe, Patakra adta, vagy ha nem volt tandíjra pénzünk, onnan hívott ki deákokat preceptornak. Német szóra Szepességbe küldte, és maga is igyekezett őket pallérozni. A szükségben értük hajlandó volt szeretett és féltve őrzött könyveitől is megválni, amikor eladta azokat a kollégium könyvtárának. Hogy veszteségét feledje, azzal vigasztalta magát, hogy ott legalább egyben maradnak. A lányok tanítását rám bízta, hogy olyan *fényetlen lelkek* legyenek, mint amilyennek engem látott. A francia nyelvet megtaníthattam nekik, a németet meg maguktól felcsipegették. Muzsikára, festésre és táncra szoktattam őket és környékbeli társaikat. De a sok gyermek kiszívta energiámat, szegénységünk meg elvette a fényemet. Tudom, tőlem is menekült Kazinczym, hiszen a szoptatás tönkretette kedvencét, a mellyemet, elveszettem leányi hamvasságomat. A napi gondok miatt, hogy teremtsem elő házam népének az élelmet, a ruhát, egyre ritkábban ültem a klavir mellé, és az olvasásban is hatalmas lemaradásaim lettek. Amikor egy magányos időszakunkban meglátogatott bennünket kedvenc testvére, Klára, megsajnálta éhes és rongyos gyermekeimet. Hirtelen elhatározással felpakolta és magával vitte őket Göncruszkára, és egy kis lélegzethez juttatott engem is. Sajátjaiból és a mieinkből 16 gyereke lett, akiket feltáplált és a *klaviriskolá*ban szórakoztatott. A gyerekek élvezték ezt, Zsenim és Krajnik Imre ekkor szerettek egymásba, aztán nem törődve unokatestvéri mivoltukkal egy életre egymáséi lettek.

Széphalomban nem volt sem templom, sem pap, csak a temetőt őrző feszület és egy harangláb mutatta, hogy itt is Krisztus hívei laknak. Mi a lányokkal – akik az én vallásomat követték – sátoros ünnepeken az újhelyi templomba jártunk, egyébként magunk imádkoztunk. A fiúk, akiket az apjuk után reformátusoknak kereszteltek, Patakon imádták az urat. Kazinczym nem volt templomba járó, itthon mindenféle indokokkal lebeszélte magát, csak útjain tett eleget ilyen kötelességének. Körülöttünk 14 helység harangja kongott, és az asztalunknál helye volt minden felekezetű jövevénynek. Kazinczym nem folyt bele semmilyen vallási vitába, de szívesen elmélkedett az egyes hittételeken, hogy az elméjét élesítse, képzeletét tágítsa. Időnként rájött, hogy *annyi bántás van a világban, hogy a becsületes embernek felémelyedik a gyomra azt látván, hogy a gazok és bolondok az eszes és jó embereken mely szemtelenül packáznak, és gyermeki pajkossággal örvendnek azon, hogy csínt ejtettek.* De az isteni igazságosságban bízott, emiatt aztán nem piszkálgatta mások vallásosságát, remélve, hogy őt is békén hagyják.

Amikor aztán már végképp nem lehetett másképp, Kazinczym elfogadta a feladatot, hogy a Zemplén vármegyei levéltárat rendezze. A *vármegye béreseként* naponta begyalogolt torony iránt Újhelybe, ha úgy alakult, a nagy asztalon bent is aludt. Ilyenkor egy falubeli lovas gyerekkel küldtem neki sültet és tejet, hogy ne csak a lelkét, a testét is táplálja. A kényszerből ugyanis szerelem lett, megszerette és élvezte a lélektelen munkát. Órák hosszat gubbasztott a magas létra tetején, s az iratok között különleges kincsekre talált. Mindezekből kialakított egy kézírás gyűjteményt, és a vármegyében járó neves személyeknek látogatókönyvet nyitott. Nem robotként, szellemi örömként tekintett a kapott lehetőségre. Fizetsége azonban csak enyhítette gondjainkat, de nem tüntette el azokat.

Amikor a kolera elérte a vármegyét, Pest-Budáról jött haza. A helységeket szigorúan elzárták egymástól, hogy megakadályozzák a vész terjedését. Újhelyből az utolsó pillanatban sikerült kisurrannia, de a betegség mégis megjelent a faluban. Természetesen én ápoltam a falubelieket és hazavittem a mirigyet: Laló és Kazinczym is elkapta. Elkülönítettem őket a többiektől és a tokaji orvosdoktor tanácsait betartva, meg az újhelyi patikus, Leo porát használva naponta többször is átdörzsöltem őket pálinkával. De csak a fiamat tudtam megmenteni, az uramat nem. Zsenivel ketten ástuk meg a sírját a fák alatt elsőszülött lányunk mellett, nem vittük az újhelyi koleratemetőbe. Sok bántás ért bennünket emiatt is, de dévánkodásra nem volt erőm. A hagyaték ügye, a pénztelenség, a gyerekek sorsának elrendezése minden energiámat igénybe vette. Az adósság csapdájából nem tudtam mégse kikeveredni, végül is elvitte az ingóságainkat, a házat. Szerencsére a lányok már önállósultak, a fiúkat meg császári gyámjaik a katonaság felé terelték, hogy megélhetésük legyen. Amikor váratlanul egyedül találtam magam, a hívó szóra eljöttem ide, Váradra.

Kazinczym büszkeséget hagyott rám és nagy gondokat – de ha visszatekintek az életemre, minden úgy volt jó, ahogyan történt…

Zsuzsi néni

Az idén korán érkezett a kikelet, a Sulikert madárdaltól volt hangos. Ha csak tehettem, ott kötöttem ki. Lélekben velem voltak szeretteim: gyermekeim, kisunokáim itt nőttek fel és nyugdíjasként itt róttuk köreinket Jancsival is. A *bólintgató fák* ismerősként köszöntöttek már messziről. Egész télen szorgalmasan látogattam őket, megszoktam és megszerettem az újonnan kialakított kikövezett ösvényeket, mert emlékeimben ott éltek a régiek minden történésükkel. A lassan-lassan levélbe öltöző fák különlegessé tették a látványt, amitől a lelkem is ünneplőbe öltözött. Az éjjel óriási vihar nyögette a fákat, a természet megújulását ez kísérte, de az élet beindulása örömmel töltötte el a szívemet. Néhány napja még hatalmas kék foltok jelezték az ibolyákat: a régi körpadok környékén jobban elszaporodtak a virágok, de mára átvette helyüket az egyre gyorsabban zöldülő aljnövényzet.

A régi ibolyás ösvényem felé fordultam, amit mára kiköveztek a Mudrányba ebédelni járó kisrefisek kedvéért. Azt reméltem, találok még ott egy-két elkésett virágot, hogy felidézhessem velük a Jancsitól kapott hajdani csokraimat. Az éjszakai vihar utáni jó illat szinte euforikussá tett, önfeledten, a szememet a földre sütve haladtam, és egyszer csak bumm! - rám dőlt egy fa… Hogy mennyi ideig feküdtem alatta, nem tudom, érdes, nyalogató kutyanyelvek térítettek magamhoz, és egy sudár termetű fiatal lány beszélt hozzám, de nem értettem a szavait. A fülemhez nyúltam, de nem volt benne a hallókészülékem, tapogatózva keresgéltem, hátha itt esett ki. Távolabbról egy parancsoló hang visszahívta a kutyákat, és az ismeretlen lány kiszabadított a fa fogságából. Körbenéztem, de nem ismertem rá megszokott sétahelyemre: a fák és a kikövezett út eltűnt, süppedő sírok vettek körül.

A parancsoló hang tulajdonosa hirtelen előkerült, sötét köpenybe burkolt és egy közeli kocsihoz vitt, amin egy ismeretlen asszony trónolt. A szája mozgott, de szavai nem jutottak el hozzám. Ismerős fejkendőjét látva arra gondoltam, hogy *ni már, Zsuzsi néni szobra megéledt,* aztán ismét sötétség burkolt körbe. Mire magamhoz tértem, a kocsi már mozgásban volt, alacsony viskók között vitt az útja, s én a tekintélyt parancsoló asszony és fiatal társa között ültem. Csak egy szekérnyomni volt az út, a kocsi körül viháncolva táncoltak a kutyák, és a nagy sárban csűdig gázoltak a lovak, a kerekek meg majd' elmerültek benne. Amikor az út egy meredélyen keresztül magasabbra ért, a távolban felismertem a Vörös tornyot, és a Bodrog is mellénk került. Nem fért a medrébe, már a várat védő olasz bástyákat nyaldosta, Kispatak meg vízben állt. A vizikapu mellett a vár falához ragasztva kis putrik guggoltak, ahogy a lovak felkaptattak egy újabb magaslatra: a külső várba érkeztünk, de az is teljesen új képet mutatott.

Ekkor mégis megnyugodtam: nem bolondultam meg, itt vagyok Patakon, csak valahogy átléptem az időt! Az ismerős fejkendős asszony Lorántffy Zsuzsanna, és társa az a Tudós Ilona, akit megtanított a füvek titkára. A temetőben jártak, amikor a kutyák rám találtak, és megmentettek, mint egy kóbor macskát. Aztán megint jött a sötétség, mert a felismeréstől elájultam. Hiába kedveltem a sci-fit, elképedtem attól, hogy ez velem történik, és a testem a legegyszerűbb módon válaszolt: negligálta felfedezésemet.

Egy ágyon tértem magamhoz. Zizegett a szalma alattam, ahogy megmozdultam a durva háziszőttesen, és borzalmasan fájt a fejem. A korábban is látott fiatal lány valami bűzös löttyöt töltött belém, amitől hányingerem támadt. De csak öklendeztem, nem jött ki belőlem semmi.

- Ne vízzel itasd, forrázz ebből gyógyfőzetet – lépett oda Zsuzsi néni, és megfogta a kezem, megsimította a fejem. - Beütötte a fejét, nyugodtan kell maradnia – szólt rám, s csodálatos módon ezeket már én is értettem.
- Hol vagyok?
- Patakon, a Rákóczi várban. Honnan jött az úrfi?
- Úrfi?! Asszony vagyok én is…
- De ez a nadrág, a rövid haja...kerestük a süvegét is. A temetőben találtunk magára.

Mocorogni kezdtem, és azon törtem a kobakom, hogy magyarázzam meg a helyzetemet ezeknek az *ismeretlen ismerősöknek,* akik vagy 400 évvel ezelőtt éltek?! De nem kérdezősködtek, elfogadtak, még egy lányruhát is rám adtak, csak úgy, a nadrágom fölé, meg egy kötött zoknit, hogy meg ne fázzak a zordon falak között. A nadrágzsebemből kieső mobilomat az asztalon láttam, nem volt térerő, halottnak tűnt. Úgy döntöttem, legjobb, ha hallgatok. Visszafeküdtem az ágyra, Zsuzsi néni egy hatalmas gyertya mellé telepedett és olvasni kezdte a Bibliát nekem, magának, a körénk gyülekezőknek. Ez a szertartás mindenkit megnyugtatott, de amikor hangosan megkordult a gyomom, megtörtem az áhítatot. Szétrebbent mindenki: a nagyasszony hatalmas ruhasuhogással kiment a szobából, és a hallgatósága is dolga után eredt. Csak Ilona tért vissza:

- Kecsketej, fogyassza egészséggel – kínálta, s a cipóból is tört mellé, mintha gyereket etetne. Finom volt, és annyira megerősített, hogy amikor magamra maradtam, az ablakhoz araszoltam. A megszokott várudvar helyett azonban itt is mást találtam. A teret a fáklyák fénye bevilágította, a katonák a kút körül ültek, ott trécseltek a Vörös torony aljában lévő konyhában dolgozó asszonyokkal, csak a vár tetején volt silbak. A kapu helyén egy híd állott, emberek és lovak jártak ki-be, és mindenütt gyerekek és kutyák szaladgáltak.

Ahogy felkelt a Nap, mozgásba lendült minden. Ilona újból megetetett, s ahogy Zsuzsi néni észlelte, hogy ébren vagyok, intett, hogy menjek vele és a gyolcsba öltözött lányokkal, fiúkkal. A vártemplomon mentünk keresztül. Furcsa volt padok és oltárképek nélkül, de az épület belső szépsége így is megfogott. Egy térre jutottunk, ahol a várbeliek a patakiakkal közösen pünkösdöltek. Zsuzsi néni érdeklődéssel kísérte a vicces vetélkedéseket: a zsákban futókat, lepényevőket. Az ünnepség már vége felé járhatott, a nagyasszony a győzteseket köszöntötte: egy kosárból vette elő a boros butéliákat a fiúknak, és kis szilkéket osztogatott a lányoknak, amiben gyümölcsből készített

liktáriumok voltak. Ez az oldott hangulat nagyon meglepett, tanulmányaim alapján a földesúr-jobbágy kapcsolatot nem ilyenek képzeltem. Már csak a pünkösdi király megválasztása maradt, ami nagy tisztesség volt: egy évig ingyen kocsmázás járt vele. A kis téren sokan voltak, amikor három lovaslegény hatalmas irammal száguldott el mellettünk…

A várárokban tértem magamhoz, ahol valaki rám kiáltott nagy vidáman:

- Elfáradt mamikám? Nem a templom előtt kellett volna találkoznunk? És honnan vette ezt a ruhát, mégis csak beáll a pünkösdi menetbe?

Csak hallgattam a kedves ismerős csacsogását és próbáltam magamhoz térni. Mi történt velem, hogy most már itt vagyok?! Azon gondolkodtam, hogyan lehet megmagyarázni mindezt? Hogy a XVII. században jártam, Sárospatak nagyasszonya, Lorántffy Zsuzsanna mentett meg az akkoriban még temetőnek használt iskolakertben, s ő hozott ki ide. Hogy az *alter egója* megetetett kecsketejjel és cipóval, a ruhát is tőle kaptam, amikor kiderült, hogy nem úrfi, hanem leány vagyok. Aztán megint a hallgatás mellett döntöttem, nem akartam, hogy fogadott unokám azt érezze, megbolondultam.

Közben kiderült, hogy Patak szülöttjét, a Szent Erzsébetet megidéző felvonulást már lekéstük, de itt, a várárokban felállított színpadon még folyt a néptáncosok műsora. Mi is letelepedtünk egy szalmabálára, ami Zsuzsi néni pokróca nélkül nagyon szúrta a fenekem. Elgondolkodtam, két pünkösdöt éltem át csaknem négy évszázadnyi különbséggel: ők az élet szépségét ünnepelték, mi meg egy halottat emelünk az élők sorába. Igaz, Erzsébet királylány is egy pünkösdi rózsa volt, s alig jutott több neki, mint a régi pataki pünkösdi királyoknak…

Aztán hátulról körbe sétáltuk a várat, megnéztük a kirakodóvásárt. Unokapótlékom a gyermekeinek vásárolt apróságokat, én is kaptam tőle egy mézeskalács szívet, de nem volt tükör a közepén.…Aztán együtt baktattunk vissza a városba, ahol el is váltak útjaink. A Sulikert felé kerültem, az ibolyás ösvényemen tényleg ott feküdt keresztben az a fa, amit a múltkori vihar meghajlított. Hogy álom volt ez az egész, vagy tényleg fültövön csapott? Nem tudom. De találkoztam Zsuzsi nénivel, és belekóstoltam a középkori Patak levegőjébe, ittam a Bodrog vizéből, és örökre itt hagytam a szívemet. Ha a város nem is szeret engem, én megbékéltem vele: fölnevelte kis családomat. Odasétáltam a Nagyasszony szobrához, köszöntöttem őt, mint a sétáimon mindig. De most valahogy másként néztünk egymásra..

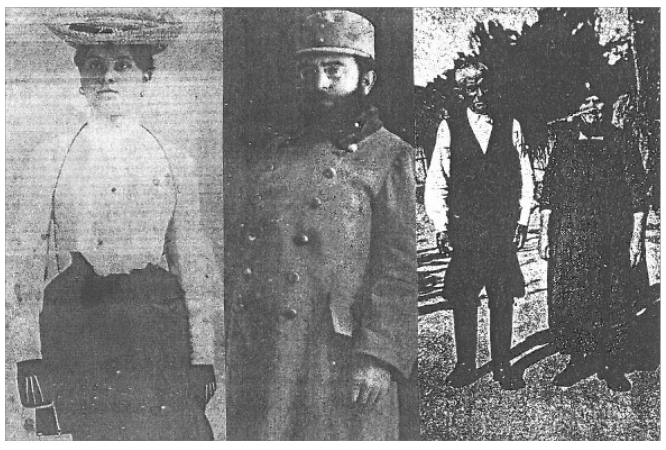

Gyökerek

Azok rögzítik a növényeket, felveszik és tárolják az élethez szükséges vizet és ásványi anyagokat, szintetizálnak elegendő citokinint, mert azok segítik az új hajtások növekedését, azaz a folytonosságot…Ha nem is látszik, de így van ez az emberek esetében is.

Biológiai gyökereimet nagyjából ismerem. Apai rokonaim az ország keleti feléből származnak, szatmári paraszt őseire büszke apám – nagyanyám szívósságának köszönhetően - elsőként emelkedett ki tanulás révén családjából, hogy aztán gyermekeit is a szellemi lét irányába navigálja. *Nyugtalan ősök unokájaként* – ahogyan Levente bátyám megfogalmazta – felfedeztem egy pusztulóban lévő világot, melynek értékeit szerettem volna megmenteni. De nem lettem néprajzos, a tanítás vágya erősebben fészkelt bennem. Anyai őseimről kevesebbet tudok. Erdélyi református pap nagyapámmal soha nem találkoztam, kun származék nagyanyám is eltűnt életemből szüleim válása után, csak a büszkeségét (nyakasságát) hagyta rám és kislányomra. Nevelésemről igazán mostohaanyám gondoskodott, aki az évek alatt édessé, *szívanyóká*vá vált. Mert az öröklődés mellett ugyanolyan fontos szerepe van a nevelésnek is, engem ezek a kezdeti megtorpanás után jó irányba vezettek. Különösen akkor, amikor ráébredtem arra, hogy ebben a dologban nekem is van feladatom! Az önnevelésemet pedig **szellemi gyökereim** segítették: emlékezetes tanáraimtól barátaimon át József Attiláig, Radnótiig vezet ez a sor. A napfényes Zemplénben eltöltött több, mint fél évszázad aztán új elemekkel bővítette a palettámat. Hogy ki mindenkitől csipegettük össze személyiségünk elemeit, igazából nem lehet szétszálazni, de ha komfortosan működünk, bennünk vannak *rögzítenek és szintetizálnak*.

Aztán amikor végre életem delén jó sorsom révén eljutottam Erdélybe, az univerzum játszott velem: elvezetett azokhoz a gyökerekhez , amelyek engem is élő szoborrá formáztak….

Képek jegyzéke

1. Gyulafehérvár, várnegyed, osztrák katona
2. Olvasó nő (Szabó János Zsolt), Sárospatak
3. Tinódi Lantos Sebestyén (Kiss István) Nyírbátor
4. Egyetem téri vízesés szobrai, Debrecen (Fekvő férfi,Ülő nő)
5. Miskolci lányok (Kutas László) , Szinva park
6. Pataki diák (Borsi Antal), Sárospatak
7. Török Sophie (Borsi Antal), Széphalom
8. Lorántfy Zsuzsanna (Horváth Géza), Sárospatak
9. Nagyszüleim fotója
10. József Attila (Marton László), Budapest, Kossuth tér
11.Gyilkos tó, Erdély

MARTINÁKNÉ KISKÖNYVTÁRA

1. Finta Éva negyedszázada 2004.
2. Sáfáry László 2005.
3. Kárpátaljai almanachok 2005.
4. Létezés (Martinák János köszöntése) 2006. (http)
5. Anyakönyv, avagy a titokzatos család 2007.
6. Gyermekeim könyve 2006.
7. Meghitt barátaim (dedikált könyveink) 2006.
8. Múzsák a Magas-hegy tövében 2009. (http.)
9. Lélekdarabkáim (Tanári pályám emlékezete) 2011. (http)
10. Ez + az I. - II. 2011. III. 2019.
11. Sárospatak (Szubjektív kultúrtörténeti időutazás) 2008. (http.)
12. Mapazsu válogatott 2008.
13. Teremtés (Martinák János prózája) 2008.
14. Szépkúti Miklós emlékezete 2009. (http.)
15. Éva könyve 2008.
16. Bibliai történetek - az ateista mamától 2009. (http.)
17. Sorsok áradása (Fényes Újhel' regénye) 2009-2013. (http.)
18. Érintés – tükör által homályosan 2010. (http.)
19. A hetvenkedő Martinák János 2011. (http.)
20. Iroda – lom 2011.
21. Németh Pál ébresztése 2011.
22. Olvasóskönyv 2013. (http.)
23. Személyes irodalom 2015. (http.)
24. Szemüveges majom 2020. (http.)
25. A Bárókert rabja („kétkezes" Czóbel Minkával) 2016. (http.)
26. Újhelyi poétriánk (Sorsok áradása I.) 2016. (http.)
27. Hagyaték (Martinák János, 1941-2016) 2017.
28. Hékula – jeles és még jelesebb napokra – 2018. (http.)
29. Fényes Újhel' (Sorsok áradása II.) 2017. (http.)
30. Én, Lorántfi Susana (pataki monológ) 2021. (http.)
31. Útjaink 2019., 2020, 2023. (http.)
32. Közös pontok a számegyenesen (FÉ 65!) 2019.
33. Párhuzamosok a végtelenben…. 2020. (http.)
34. Összegyűltek és szárnyrakeltek…2021. (http.)
35. Matyi énekelt versei 2021.
36. Szabi-babi 25! - 2022.
37. Folyt. köv. 2020.
38. Kőbe és bronzba zárva… 2023.
39. „Mi nők!" 2023,
40. Hetvenkedő bekezdések – Ancsel Éva módra...(2015 - 2025)

MARTINÁK JÁNOSNÉ SZÁSZ ENIKŐ ZSUZSANNA
3950 SÁROSPATAK, ADY TÉR 2.

telefon: 47/ 311-584 20 / 3762447

http: irodalmitarsalgo.jdevcloud.com e-mail: irodalmitarsalgo@gmail.com